

Vida Pavliček

Državni arhiv u Varaždinu
Trstenjakova 7
Varaždin

ARHIVSKI PROSTOR U HRVATSKOJ – POSTOJEĆE ODREDBE I STVARNA KRETANJA

UDK 727:930.25(497.5)(094)

Stručni rad

U članku je ukratko prikazan dio Pravilnika o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva, koji govori o arhivskom prostoru i stvarnom stanju uvjeta smještaja, opreme i zaštite gradiva u našim državnim arhivima u odnosu na neke od odredbi Pravilnika. Ukazano je na potrebu znatnih novčanih i organizacijskih ulaganja da bi se dosegli u Pravilniku propisani uvjeti i standardi, kao i na potrebu donošenja potanje razrađene preporuke za potrebe uređenja i izgradnje novih arhivskih prostora.

Ključne riječi: arhivski prostor, oprema prostora, standardi, arhivski propisi

U svibnju 2004. objavljen je Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva.¹

Donijelo ga je Ministarstvo kulture na temelju odredbi Zakona o zaštiti arhivskog gradiva i arhivima na prijedlog Hrvatskoga državnog arhiva, a nakon provedenoga postupka traženja mišljenja i suglasnosti područnih državnih arhiva na tekst prijedloga Pravilnika.

Nastanku ovoga Pravilnika prethodio je niz radova na standardizaciji arhivske djelatnosti, od onih objavljenih u arhivskim časopisima, priručnicima iz arhivistike do pokušaja izrade dokumenta normativnoga karaktera, kao npr. Prijedlog normativa i standarda u arhivskoj djelatnosti SR Hrvatske iz 1987. godine i Preporuke za uređenje spremišta arhiva i pismohrana² i dr.

Donošenje Pravilnika kao prvoga važećeg propisa ove vrste značajan je pomak u arhivskoj struci u Hrvatskoj.

Dio koji govori o arhivskom prostoru podijeljen je u tri poglavlja, koja normiraju tri osnovne cjeline prostora svake arhivske ustanove: 1. Prostor za smještaj gradiva, 2. Radni prostor i opremu te 3. Prostor za uporabu arhivskoga gradiva.

Time Pravilnik i svojom strukturom naglašava osnovni princip suvremenoga shvaćanja arhivskoga prostora, tj. odijeljenost triju prostornih funkcionalnih cjelina.

Donesene odredbe većinom su opisne prirode. Dijelom one jednoznačno određuju pojedina važna svojstva arhivskoga prostora te djeluju kao standardi, manjim dijelom odredbe su numeričke veličine te predstavljaju osnovni oblik standarda, a dijelom omogućuju različite razine rješavanja pojedinih svojstava arhivskih prostora.

¹ Narodne novine, 65/2004.

² Tatjana Mušnjak, *Preporuke za uređenje spremišta arhiva i pismohrana*, u: Zbirka članaka s područja zaštite arhivskoga i knjižničnoga gradiva, str. 190–195, Stručna knjižnica Hrvatskoga državnog arhiva.

Odgovori državnih arhiva na Upitnik o stanju arhivskog prostora i opreme pokazali su stvarno stanje naših arhivskih prostora polovicom 2004. u odnosu na neke od osnovnih odredbi Pravilnika.³

Kako bi prikaz problematike bio jasniji, korisno je navesti da se promatrani podatci odnose na jedan središnji i 13 područnih državnih arhiva, njihovih 11 arhivskih sabirnih centara, odnosno odjela, 50 arhivskih zgrada, odnosno zasebnih arhivskih prostora, i čak 30 čitaonica, odnosno čitaoničkih prostora, u kojima se daje gradivo na uporabu.

Tablica 1: Osnovni podatci o arhivskim prostorima i gradivu državnih arhiva u Hrvatskoj polovicom 2004.

ARHIVI	Br. zgrada ili zasebnih prostora u uporabi	Površina zgrada / prostora			ASC – i i / ili Odjeli	Zasebni prostori za uporabu arhivskoga gradiva	U Arhivu pohranjeno gradivo d/m
		ukupno m ²	sprem. m ²	%			
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	
HDA – Hrvatski državni arhiv	7	14 323	10 778	75,2	-	6	22 500
DA u Bjelovaru	2	1230	686	55,7	-	1	2200
DA u Dubrovniku*	4	3824	1930	50,5	1	2	7500
DA u Gospiću	1	575	91	15,8	-	1	700
DA u Karlovcu	1	4320	1844	42,7	-	1	2800
DA u Osijeku	5	3885	2800	72,0	2	3	10 500
DA u Pazinu	3	2388	1222	51,2	-	1	4264
DA u Rijeci*	3	3732	2172	58,2	-	1	5800
DA u Sisku	3	428	250	58,4	1	2	1608
DA u Sl. Brodu	6	1737	949	54,6	2	3	3200
DA u Splitu	2	3269	1827	55,9	1	2	5838
DA u Varaždinu*	9	3886	2491	64,0	3	4	10 459
DA u Zadru	2	3880	3210	83,0	1	2	8560
DA u Zagrebu	2	4830	4100	85,0	-	1	10 650
UKUPNO	50	52 307	34 350	65,7	11	30	96 579

* DA u Dubrovniku, DA u Rijeci i DA u Varaždinu imali su u vrijeme prikupljanja ovih podataka, uz iskazane, još i četiri novododijeljena prostora odnosno zgrade. DADU dvije, u samom Dubrovniku zgradu od oko 4200 m² i na Korčuli zgradu od oko 600 m², DA u Rijeci prostor u Senju od oko 270 m² i DAVŽ zgradu u Varaždinu od oko 1580 m². Spomenuti prostori zbog potrebe sanacije u vrijeme obrade ovih podataka nisu služili za smještaj arhivskoga gradiva te nisu iskazani u tablicama i u samom radu.⁴

1. Prostor za smještaj gradiva

U okviru odredbi o prostoru za smještaj gradiva govori se posebno o objektima namijenjenim za smještaj arhivskoga gradiva kao o cjelini pitanja te posebno o prostorijama u kojima je smješteno arhivsko gradivo, tj. o arhivskim spremištima, njihovim karakteristikama i opremi.

1.1. Objekti za smještaj arhivskoga gradiva kao cjeline

U odredbama Pravilnika opisno se određuje struktura gradnje, položaj u odnosu na okolinu te neposredna zaštita objekta.

³ U tablicama prikazani podatci i cjelokupna analiza stanja prostora i opreme naših državnih arhiva temelji se na odgovorima arhiva na spomenuti Upitnik. Postavljene su bile četiri cjeline pitanja: o ukupnom arhivskom prostoru, broju ASC-a ili odjela i količini pohranjenoga arhivskoga gradiva; o prostoru za smještaj gradiva; o radnom prostoru i opremi te o prostoru za uporabu arhivskoga gradiva. Pitanja unutar tih cjelina izrađena su na temelju pojedinih odredbi Pravilnika. Upitnik i priloženi odgovori, DAVŽ, br: 01-745/1–14/2004.

⁴ Vidi bilješku 3.

Članak 4, stavak 1

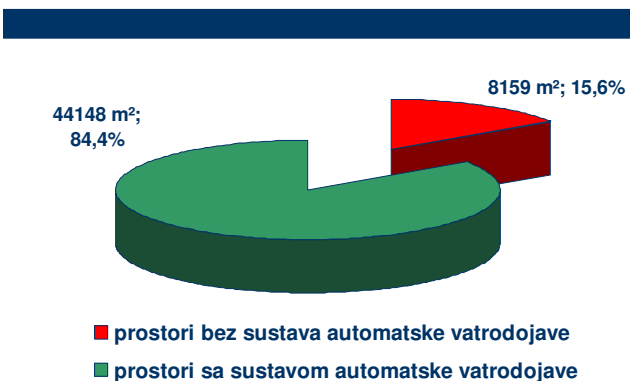
Primjerenim prostorom za smještaj gradiva smatraju se objekti koji su:

- čvrste konstrukcije, građeni od nezapaljivih ili teško zapaljivih materijala,
- udaljeni od proizvodnih i energetskih postrojenja, opreme i vodova, skladišta i objekata kod kojih postoji povećana opasnost od požara, urušavanja, eksplozija, ispuštanja povećanih koncentracija štetnih tvari, ili koji mogu biti cilj djelovanja u ratu,
- smješteni unutar izgrađenog stambenog ili poslovnog područja, prometno povezani i lako dostupni vatrogasnim vozilima,
- zaštićeni od prodora podzemnih i nadzemnih voda,
- opremljeni vatrodajavnim i protupožarnim sustavom i opremom,
- zaštićeni od pristupa neovlaštenih osoba.

Neke od ovih odredbi teško se primjenjuju zbog materijalnih razloga, ali i zbog poimanja njihove važnosti (npr. uporaba nezapaljivih ili teško zapaljivih materijala u uređenju prostora). Neke se odredbe mogu rješavati na raznim tehničkim razinama, kao na primjer protupožarni sustav ili zaštita od pristupa neovlaštenih osoba. Odredba o smještaju unutar izgrađenoga stambenog ili poslovnog područja može se tumačiti na razne načine.

Jedna od važnijih odredbi iz ovoga dijela, koja se može jednoznačno odrediti i time i statistički mjeriti jest odredba o obvezatnoj vatrodajavnoj opremi, koja se u svim našim arhivima s pravom tumači kao automatski vatrodajavni sustav. Stvarno stanje naših arhiva pokazuje da ukupno sedamnaest arhivskih zgrada ili izdvojenih prostora, odnosno **8159 m² ili 15,6%** arhivskoga prostora nije tako zaštićeno.

Opremljenost arhivskih objekata / prostora sustavima automatske vatrodajave

1.2. Prostorije u kojima je smješteno gradivo – arhivska spremišta

U dijelu koji govori o arhivskim spremištima navodi se princip odvojenosti spremišta od ostalih prostorija u objektu, opće odredbe o stanju mikroklimе te se ponovno navode odredbe o osiguranju od provale, požara i prodora podzemnih i nadzemnih voda.

Članak 4, stavak 2

Prostorije u kojima je smješteno gradivo (u daljnjem tekstu: spremišta) trebaju biti:

- odvojene od ostalih prostorija u objektu i zaštićene od pristupa neovlaštenih osoba,
- osigurane protuprovalnim i protupožarnim vratima, opremljene vatrodajavnim sustavom i opremom za gašenje požara,
- suhe, zračne i zaštićene od izravnog prodiranja Sunčeve svjetlosti,
- zaštićene od prodora podzemnih i nadzemnih voda,
- komunikacijski povezane s barem dva izlaza iz objekta,
- udaljene od mjesta otvorenog plamena, od prostorija u kojima se čuvaju lako zapaljive tvari, od izvora prašenja i onečišćenja zraka.

Neke od ovih odredbi u praksi se različito tumače,⁵ a neke su s obzirom na brojne male izdvojene arhivske prostore, uklopljene u objekte u kojima postoje i drugi korisnici, teško

⁵ Na primjer, još uvijek postoje prostori u kojima je dio spremišne prostorije namijenjen sređivanju arhivskoga gradiva, odlaganju arhivske opreme i sl.

ostvarljive. Jedna od odredbi obvezuje arhive na uporabu protupožarnih i protuprovalnih vrata na spremišnim prostorijama. Sadašnje je stanje takvo da **19 419 m² ili 56,5%** spremišnoga prostora u našim arhivima nije zaštićeno protupožarnim vratima.

Opremljenost arhivskih spremišta protupožarnim vratima

Odredba o dvama izlazima iz spremišta novija je odredba u našoj arhivskoj literaturi i treba je shvatiti kao postojanje dvaju putova izlaza iz spremišne prostorije u posebnim slučajevima. Prema dobivenim podatcima ovaj uvjet ne zadovoljava oko 6206 m² ili 18% spremišnoga prostora. Iako se ovi uvjeti mogu samo jednoznačno tumačiti vjerojatno bi njihovo točnije promatranje dalo još slabije rezultate.⁶

O ovom važnom dijelu arhivskoga prostora u našem Pravilniku ne navode se standardi o npr. nosivosti podova u spremištima, odredba o veličini spremišnih prostorija kao protupožarnih zona, uputa o rasvjeti u spremištima, o visini spremišnih prostorija i sl., inače prisutne u stranim i domaćim stručnim radovima.

1.3. Oprema, uvjeti i način poslovanja u spremištima

U dijelu koji govori o opremi, uvjetima i načinu poslovanja u spremištima uz opisne odredbe postoje i numerički standardi kojima se određuje: temperatura i vlažnost zraka u spremištima za arhivsko gradivo na papiru (s tim da vlažnost zraka ne smije bitno odstupati od navedenoga raspona), širina glavnoga prohodnog puta te odmaknutost policica od poda. Odredba koja govori o uvjetima čuvanja nekonvencionalnoga arhivskoga gradiva vezuje se na preporuke Hrvatskoga državnog arhiva ili proizvođača medija o kojima je u konkretnom slučaju riječ.

Članak 5.

Spremišta trebaju biti opremljena metalnim policama, ormarima ili drugim sustavima koji su namijenjeni za odlaganje gradiva i primjereni vrsti i obliku gradiva.

Police, odnosno ormari trebaju biti odmaknuti od zidova tako da se omogući cirkulacija zraka, dovoljno čvrsti i stabilni za puno opterećenje gradivom i dovoljno međusobno razmaknuti za neometan prolaz i rukovanje gradivom. Najdonja pregrada na polici treba biti odmaknuta najmanje 15 cm od poda. Čitavom širinom ili dužinom spremišta treba biti ostavljen prolaz širine od najmanje 120 cm.

U spremištu se ne smiju nalaziti instalacije, oprema ili druge stvari, osim opreme koja je namijenjena za smještaj i zaštitu gradiva i pripadajućih instalacija.

Članak 6.

Arhivsko gradivo na papiru čuva se u spremištima u kojima relativna vlažnost zraka ne odstupa bitno 45–55% pri temperaturi od 16–20 °C.

Arhivsko gradivo na drugim medijima čuva se u spremištima u kojima relativna vlažnost i temperatura ne prelaze vrijednosti koje preporučuje Hrvatski državni arhiv ili proizvođač medija.

Spremišta trebaju biti opremljena uređajima za mjerenje temperature i relativne vlage.

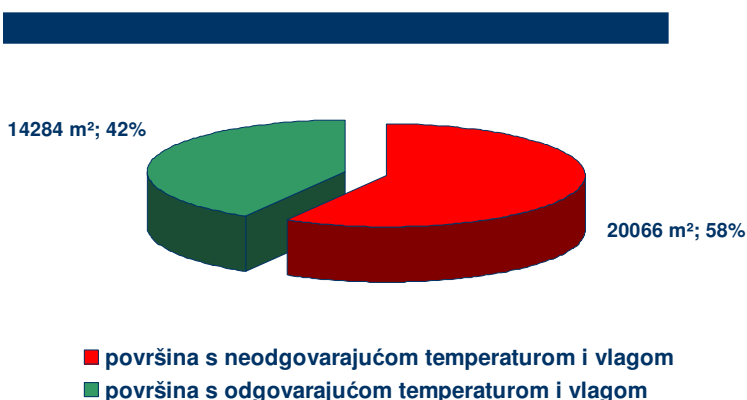
Članak 7.

⁶ Neki arhivi u svojim su odgovorima navodili nejasne prostorne situacije u starim zgradama koje imaju dva izlaza, a u pojedinim su se slučajevima i obična željezna vrata tretirala kao protupožarna vrata, što ne odgovara suvremenim normama.

Spremišta se trebaju održavati čistim, urednim i prohodnim. U njima se ne smije gradivo držati na podu, stolovima ili drugim mjestima koja nisu namijenjena za njegovo odlaganje. Gradivo se ne smije držati izvan kutija ili drugih tehničkih jedinica u koje pripada ili na mjestima gdje je otežan pristup i rukovanje gradivom. (...)

Stvarno stanje uvjeta i opreme arhivskih spremišta u odnosu prema promatranim odredbama Pravilnika ponovno ukazuje na velik broj arhiva, odnosno velike površine arhivskih spremišta koje ne zadovoljavaju spomenute odredbe. Tako svega dva arhiva u potpunosti udovoljavaju ovim odredbama. U većem dijelu godine klimatske uvjete (stupanj vlage 45–55% pri temperaturi 16–20 °C)⁷ nema, u dijelu svojih spremišta, čak 10 arhiva, odnosno **20 066 m² ili 58,4%** ukupnoga arhivskog spremišnog prostora. U tim prostorijama smješteno je 53 115 dužnih metara gradiva. Drugim riječima 55% ukupnoga arhivskoga gradiva na papiru u državnim arhivima nije smješteno u odgovarajućim klimatskim uvjetima.

Površine arhivskih spremišta sa i bez odgovarajućih mikroklimatskih uvjeta

Ako se ovaj podatak usporedi s podatkom iz 2000.⁸ dobije se slika velikoga povećanja arhivskoga prostora opterećenoga problemom vlage. Pojedinačno gledano najveće je povećanje iskazao Hrvatski državni arhiv, za čak 9578 m². Još šest arhiva iskazalo je manje ili veće povećanje prostora opterećenoga neodgovarajućim klimatskim uvjetima, dok je kod ostalih stanje ostalo isto ili je došlo do smanjenja površina opterećenih ovim problemom. Pokazatelji mogu biti posljedica činjenice da su odredbama novoga Pravilnika vrijednosti temperature i vlage jasnije određene, ali i da arhivi temeljitije pristupaju praćenju i iskazivanju ovih podataka. Donoseći ovu važnu odredbu Pravilnik, kao arhivski propis, može bitno utjecati na konkretnu situaciju u našim arhivskim spremištima.

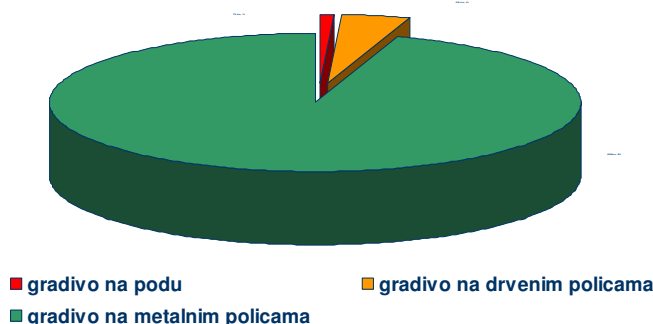
Kroz oko 4113 m² ili 12% arhivskih spremišta prolaze instalacije i oprema koja nije namijenjena zaštiti arhivskoga gradiva, a oko 4400 m² ili 12,8% spremišnoga prostora nema uređen prolaz od najmanje 120 cm.

U arhivima je na neodgovarajućim policama i drugoj opremi smješteno oko **4164** dužnih metara ili **4,3%** arhivskoga gradiva, a oko **776** dužnih metara ili **0,8%** još je uvijek smješteno na podu.

⁷ Radi lakšeg praćenja vrijednosti, u Upitniku je postavljeno pitanje odgovaraju li vrijednosti pokazatelja vlage i temperature zraka u spremištima numeričkim vrijednostima navedenim u Pravilniku ili ne.

⁸ V. Pavliček, *Arhivske zgrade u Hrvatskoj – stanje i problemi*, Arhivski vjesnik, god. 43 (2000), str. 137–146.

Smještaj arhivskog gradiva u spremištima

Zanimljiva je i odredba o 15 cm kao obvezatnoj odmaknutosti najdonje police od poda. Kada se veći dio današnjih polica nabavljao, ove odredbe nije bilo, standard koji je primjenjivao »Primat« u izradi svojih polica bio je 11 cm. Danas u našim arhivima ovom standardu ne odgovara oko 17 481 d/m polica.

Među odredbama nisu taksativno normirane neke koje su do sada bile uobičajene, odnosno predstavljale odredbe prijašnjih dokumenata, kao npr. razmak između stojećih polica od najmanje 0.80 m, koja s obzirom na zastupljenost stojećih polica u našim arhivima još uvijek ima svoju svrhu.

2. Radni prostor i oprema⁹

Novi Pravilnik detaljnije uređuje i sadržaj radnih prostora. Obavezno je postojanje pojedinih radnih prostora, koji do sada nisu bili dovoljno zastupljeni u našim arhivima te se time daje poticaj za jedan vrijedan pomak u funkcionalnoj strukturi arhivskoga prostora. Uz one već uobičajene i redovne radne prostore kao zasebni navode se: prostor za prijem i prvu tehničku obradu gradiva, prostorija za čišćenje gradiva, za fizičko sređivanje gradiva, za pismohranu samoga arhiva, za spremište za potrošni materijal dr.¹⁰

Članak 8.

Arhiv treba raspolagati primjerenim radnim prostorom za preuzimanje i obradu gradiva i rad stručnog, administrativnog i pomoćnog osoblja. Arhiv treba raspolagati barem sljedećim radnim prostorijama:

- prostorija ili prostorije za preuzimanje gradiva i tehničku obradu prilikom preuzimanja, dovoljnog kapaciteta za prijam i obradu gradiva koje je arhiv dužan preuzeti,
- prostorija za čišćenje i isprašivanje gradiva,
- prostorija ili prostorije za fizičko sređivanje gradiva, dovoljnog kapaciteta za redoviti rad arhiva,
- uredska prostorija ili prostorije za rad stručnih djelatnika, dovoljnog kapaciteta za smještaj i neometan rad svih stručnih djelatnika,
- prostorije za upravu i administrativno osoblje,
- pisarnicu, odnosno prostoriju za prijam stranaka,
- pismohranu,
- sanitarni čvor,
- spremište potrošnog materijala.

Stvarno stanje u našim arhivima s obzirom na ove odredbe govori da od promatranih 14 arhiva prostor za preuzimanje arhivskoga gradiva i tehničku obradu gradiva prilikom preuzimanja ima 7 arhiva, prostoriju za čišćenje i isprašivanje gradiva ima 5 arhiva, a prostoriju za grubo sređivanje gradiva ima 6 arhiva. Ovdje treba napomenuti da naših 14 promatranih arhiva ima 11

⁹ Sama oprema radnih prostorija, posebno oprema kao što su računala, komunikacijska mreža, te prostori i oprema laboratorija koji su spomenuti u Pravilniku posebna su cjelinu pitanja i nisu u ovom radu obrađivani.

¹⁰ Uputa koja govori o potrebi postojanja, uz ostalo, i posebnih radnih prostorija za prijam i čišćenje arhivskoga gradiva postojala je već u *Priručniku iz arhivistike*, SDARJ, Zagreb, 1977, str. 303.

arhivskih sabirnih centara, odnosno odjela i da svega jedan od njih ima sve tri od spomenutih posebnih radnih prostorija, a jedan ima zajedničku prostoriju za sve tri namjene.

3. Prostor za uporabu arhivskoga gradiva

U suvremenim uvjetima djelovanja arhiva opći je trend otvaranje arhiva javnosti, korisnicima. Svojim radom arhivi mogu uvelike utjecati na povećanje opsega i poboljšanje kvalitete i uvjeta uporabe arhivskoga gradiva, a time i na ostvarenje i potvrdu svoje društvene korisnosti. Jedan od važnih čimbenika u tom je smislu i uređenje prostora za uporabu arhivskoga gradiva.

Za ostvarivanje ovoga dijela svoje djelatnosti, prema odredbama Pravilnika svaki arhiv mora osigurati nadzor ulaska i informiranje posjetitelja te imati odgovarajuće opremljenu čitaonicu, prostoriju za prijam, registraciju i savjetovanje korisnika, garderobu za korisnike, prostoriju za boravak korisnika u vrijeme stanke u radu te posebnu prostoriju za izložbe i predavanja .

Odredbe dosta detaljno uređuju položaj čitaonice u smislu odvojenosti prostora raznih stupnjeva dostupnosti, minimalnu veličinu čitaonice (najmanje pet radnih mjesta), uređenje i opremu čitaonice (smještaj obavijesnih pomagala i priručne literature, prostor za dežurnoga djelatnika, zasebne odjeljke za uporabu posebnih vrsta gradiva i dr.) te uvjete rada čitaonice.

Članak 11.

Svaki arhiv mora imati čitaonicu, prostoriju za prijam, registraciju i savjetovanje korisnika i garderobu za korisnike. Na ulazu u objekt koji je otvoren za korisnike i posjetitelje arhiv je dužan osigurati dežurstvo radi nadzora ulaska i informiranja posjetitelja odnosno ugraditi odgovarajuću opremu.

Članak 12.

Čitaonica i prostorija za prijam trebaju biti smještene tako da im se pristupa bez prolaska kroz dio objekta u kojem su spremišne prostorije ili radne prostorije. Čitaonica treba biti opremljena stolovima i stolicama za korisnike i primjerenom rasvjetom. U čitaonici ili njezinoj neposrednoj blizini trebaju se nalaziti police s obavijesnim pomagalima i priručnom literaturom. Na prikladnom mjestu treba se nalaziti radno mjesto za dežurnog djelatnika u čitaonici s kojeg on ima pregled nad prostorijom i korisnicima, tako da je uočljiv i dostupan te da ne ometa korisnike. U čitaonici treba osigurati dovoljno mjesta za sve korisnike. Čitaonica ne smije imati manje od pet radnih mjesta. Garderoba za korisnike treba se nalaziti u neposrednoj blizini čitaonice ili u prostoru kojim se korisnici kreću od ulaska u zgradu do čitaonice. Uz čitaonicu treba osigurati i prostor za boravak korisnika u vrijeme stanke u radu.

Članak 14.

Arhiv koji čuva gradivo za čije su korištenje potrebna tehnička pomagala ili uređaji (audio – vizualni zapisi, film i mikrofilm, elektronički zapisi) dužan je u čitaonici ili posebnoj prostoriji korisnicima osigurati radno mjesto s potrebnim uređajem u ispravnom stanju. Gradivo iz stavka 1. ovog članka može se iznimno koristiti i u radnoj prostoriji u kojoj se nalazi potrebnii uređaj, ako je u toj prostoriji osigurano dežurstvo djelatnika arhiva za vrijeme dok korisnik boravi u prostoriji.

Članak 15.

Državni arhivi i arhivi jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave trebaju imati prostor za postavljanje manjih izložbi arhivskog gradiva i dvoranu za predavanja i prijam grupa posjetitelja.

Kod razmatranja ovih odredbi u praksi pojavljuje se činjenica da promatranih 14 arhiva daje gradivo na uporabu u čak 30 raznih zgrada, odnosno izdvojenih prostora. Uz 14 središnjica arhiva, gradivo se daje na uporabu i u svih 11 arhivskih sabirnih centara te na 5 dislociranih prostora, koji pripadaju Hrvatskom državnom arhivu.

Sve središnjice arhiva, osim jedne, imaju poseban prostor za uporabu arhivskoga gradiva. U tim čitaonicama istraživačima su dostupna klasična obavijesna pomagala, gotovo sve čitaonice imaju pet ili više radnih mjesta te prostor za dežurnoga djelatnika.

U sadašnjim uvjetima 4 arhiva ne mogu provesti princip odvojenosti prostora raznih razina dostupnosti, odnosno različitih funkcionalnih cjelina.

Naoko banalno pitanje garderobe za istraživače pokazuje da čak 7 od 14 arhiva nema garderobu za istraživače izvan prostora čitaonice. Pretinci pod ključem u kojima korisnici mogu ostaviti osobne stvari s kojima ne bi smjeli ulaziti u čitaonicu u kojoj se rabe unikatni dokumenti vjerojatno još dugo neće biti prisutni u našim arhivima. Posebnu prostoriju za izložbe i predavanja u svojim središnjicama nema 6 arhiva.

U suvremenim uvjetima postojeće upute Pravilnika trebale bi značiti opremljenost čitaonica priključcima za prijenosna računala, pomagalicama za uporabu posebnih vrsta arhivskoga gradiva, posebnim stolom za uporabu gradiva velikoga formata, dovoljnim radnim prostorom za svakoga korisnika, mogućnost pristupa računalu s bazom podataka samoga arhiva kao suvremenijem obliku obavijesnoga pomagala i dr. U strukturi prostora za veće arhive bilo bi korisno imati posebnu prostoriju za priručno odlaganje gradiva u uporabi, a za manje arhive barem poseban, primjeren ormar za čuvanje istoga gradiva.

Posebno pitanje predstavljaju prostori za uporabu arhivskoga gradiva u izdvojenim prostorima, arhivskim sabirnim centrima ili odjelima. Od ukupno promatranih 11 arhivskih sabirnih centara, odnosno odjela, posebna prostorija za uporabu arhivskoga gradiva postoji u 3 slučaja, u 7 slučajeva taj prostor nije komunikacijski odijeljen od ostaloga prostora, 5 čitaoničkih prostora ima manje od 5 radnih mjesta, u 4 slučaja obavjesna pomagala u čitaoničkom prostoru nisu dostupna, u 9 slučajeva ne postoji posebna garderoba za korisnike, a svega jedan arhivski sabirni centar ima poseban prostor za izložbe ili predavanja.

S obzirom da je uporaba arhivskoga gradiva u arhivskim sabirnim centrima, odjelima i dislociranim prostorima realnost i znači približavanje arhiva korisnicima, arhivi bi trebali svoju pozornost usmjeriti na što bolje iskorištavanje postojećih prostornih, radnih i materijalnih mogućnosti u manjim radnim i prostornim jedinicama.

U našim arhivima čuva se i velika količina gradiva, koje je još uvijek registraturnoga karaktera te postoji velik broj korisnika, stranaka koji trebaju gradivo u privatnopravne svrhe. Njihov prijam i rad s njima sasvim je drugačijega karaktera od rada s korisnikom-istraživačem, te kod većih arhiva zahtijeva posebnu prostoriju.

Tablica 2: Neke karakteristike arhivskih prostora i arhivske opreme u 2004.¹¹

ARHIVI	Br. zgrada / prostora u uporabi	1.		2.	3.	4.	5.		6.		7.	8.	9.
		Br. zgrada / prostora	m ²	m ²	m ²	m ²	Površin. spremišta m ²	d/m	Površina spremišta m ²	d/m	d/m	d/m	d/m
HDA	7	-	-	5000	2000	-	600	2400	10 778	22 500	-	-	-
DA BJ	2	-	-	286	500	240	-	-	180	1100	-	1962	-
DA DU	4	2	280	1930	1930	1480	-	-	1930	7500	-	6800	-
DA GS	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
DA KA	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
DA OS	5	2	1000	2800	-	-	2800	10 500	1000	800	1090	460	90
DA PA	3	-	-	1222	606	1222	130	276	576	2617	1067	483	-
DA RI	3	-	-	428	-	28	115	108	355	2061	-	5550	-
DA SI	3	2	170	250	248	150	1	20	-	-	-	-	-
DA SB	6	4	330	949	-	-	-	-	945	3190	528	-	-
DAST	2	1	67	185	-	67	67	185	67	185	184	50	8
DA VŽ	9	3	932	1759	632	1249	250	900	1245	4734	485	2176	558
DA ZD	2	2	3880	3210	290	-	-	-	2990	8428	810	-	120
DA ZG	2	1	1500	1400	-	-	150	1000	-	-	-	-	-
UKUPNO	50	17	8159	19 419	6206	4436	4113	15 389	20 066	53 115	4164	17481	776

1. Broj arhivskih zgrada / prostora bez automatskih vatrodajavnih sustava i njihova kvadratura.
2. Kvadratura spremišta bez protupožarnih vrata.
3. Kvadratura spremišta koja nisu povezana s barem dva izlaza iz objekta.
4. Kvadratura spremišta opremljenih policama bez prolaza širine najmanje 120 cm.
5. Kvadratura spremišta kroz koje prolaze instalacije i oprema koja nije namijenjena smještaju i zaštiti gradiva i dužni metri gradiva smještenog u njima.
6. Kvadratura spremišta koja u većem dijelu godine nemaju propisane klimatske uvjete (stupanj vlage 45–55 % pri temperaturi 16–20 °C) i dužni metri gradiva koje je smješteno u tim prostorijama.
7. Dužni metri gradiva smješteni na neodgovarajućim policama (npr. drveni ormari i / ili police).
8. Dužni metri polica kod kojih najdonje pregrade nisu odmaknute najmanje 15 cm od poda.
9. Dužni metri gradiva koje je smješteno na podu.

¹¹ Upitnik i priloženi odgovori, DAVŽ, br: 01-745/1-14/2004.

4. Pregled postojećih nedostataka i prijedlog mjera njihova rješavanja

Problematika arhivskoga prostora i njegove opreme može se promatrati zbirno po pojedinim karakteristikama i pojedinačno, tj. s obzirom na uvjete pojedinih arhivskih ustanova.

Za pojedinačno se može reći da većina arhiva u promatranim karakteristikama iskazuje manje ili veće nedostatke. Svega su dva arhiva, Državni arhiv u Karlovcu i Državni arhiv u Gospiću, u svojim odgovorima na sva postavljena pitanja iskazali pozitivne odgovore.

Kao najizraženiji, akutni nedostaci za zbirno mogu se navesti:

- nedostatak automatskih vatrodajavnih sustava (15,6% arhivskoga prostora),
- neodgovarajući klimatski uvjeti u spremištima (58,4% spremišnoga prostora),
- nepostojanje protupožarnih vrata (56,5% spremišnoga prostora)
- smještaj arhivskoga gradiva na neodgovarajućim policama i drugoj opremi (4,3%), odnosno na podu (0,8% arhivskoga gradiva).

Posebnu cjelinu nedostataka čini još uvijek nezadovoljavajuća unutarnja struktura radnih prostorija, prisutna kod više od polovice naših arhiva, i vrlo velik broj prostora, u kojima se arhivsko gradivo daje na uporabu i koji ne zadovoljavaju propisane kriterije.

Ovi problemi vežu se i na opću strukturu našega arhivskog prostora koji karakterizira: ukupni manjak prostora, velika razdrobljenost prostora, nedostatak novih namjenski građenih zgrada.

U opisanim uvjetima mjere koje bi trebalo poduzeti mogu biti kratkoročne i dugoročne.

Kratkoročno bi trebalo za najizraženije nedostatke po pojedinim ustanovama planirati ulaganja u vatrodajvne sustave, sanaciju stanja u spremištima i dr.

Dugoročno i najsvrsishodnije bilo bi planiranje rješavanja cjelokupnih prostornih situacija svih naših arhiva prema iskazanim potrebama i stručno ocijenjenim prioritetima.

ZAKLJUČAK

Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskoga gradiva, broju i strukturi stručnoga osoblja arhiva predstavlja velik korak u unapređenju arhivske djelatnosti u Hrvatskoj. Svojim odredbama on daje temelj za ocjenu postojećega stanja i procjenu potreba arhiva.

U članku provedena analiza o arhivskim prostorima i opremi naših arhiva u odnosu na pojedine odredbe Pravilnika prikazuje znatno odstupanje stvarnoga stanja od postojećega propisa. Kao najizraženiji problemi mogu se navesti neodgovarajući klimatski uvjeti u spremištima i nedostatak automatskih vatrodajavnih sustava. Postojeće stanje ukazuje na činjenicu da arhivska služba u cjelini i pojedini arhivi trebaju uložiti dosta truda i znatna novčana sredstva da se stvarnost približi propisu.

U takvim uvjetima ponovno se pokazuje potreba zajedničkoga, dugoročnog rješavanja nezadovoljavajućih situacija. Program rješavanja prostornih problema naših arhiva, utemeljen na analizi postojećega stanja, stručno i objektivno dogovorenom redosljedu prioriteta mogao bi posao uređenja arhivskih prostora i pripadajuće opreme uvelike olakšati i unaprijediti, a dugoročno i smanjiti troškove.

Time bi Pravilnik ostvario i svoju zadaću pokretačke osnove za usmjeravanje djelatnosti arhivskih ustanova u ovom važnom sklopu pitanja.

ARCHIVRAUM IM KROATIEN – BESTEHENDE SATZUNGEN UND GEGENWÄRTIGE ENTWICKLUNG

Die Archivordnung über die Aufbewahrungs-, Ausstattungs-, Schutz- und Erschliessungsvoraussetzungen für das Archivgut, sowie über die Zahl und Struktur des Archivpersonals mit archivfachlicher Ausbildung, stellt allein dadurch dass es sie überhaupt gibt, einen wichtigen Schritt in der Förderung der Archivtätigkeit in Kroatien dar.

Eine bestimmte Breite und Anpassungsfähigkeit einzelner Satzungen über Archivräume und ihrer Ausstattung widerspiegeln die Lage des Archivs und die materiellen Möglichkeiten in unserem Fach und Land, weshalb sie auch verschiedene technische bzw. technologische Ebenen beim Zufriedenstellen derselben zulassen.

Der reale Zustand der Archivräume und ihrer Ausstattung bezüglich einzelner Satzungen und Normen weist auf die Tatsache hin, dass auch eine anpassungsfähige Archivordnung vom gesamten Archivdienst als auch einzelner Archive viel Mühe und erhebliche Geldinvestitionen abverlangen wird, damit die Wirklichkeit mit der Vorschrift in Einklang gebracht werden könnte.

Ein gemeinsames und langfristig geplantes Investitionsprogramm mit festgesetzten Prioritäten, Reihenfolge und Intensität hinsichtlich der Befriedigung der Bedürfnisse aller Archive, könnte diese Arbeit erleichtern und befördern sowie auch Kostenaufwand verringern.

***Schlüsselwörter:** Archivraum, Raumausstattung, Normen, Archivvorschriften*

Übersetzung Danijela Marjanić